

Kansallisen luonnon monimuotoisuusstrategialuonnoksen lausunto tammikuu 2023

- Luontotyyppien uhanalaisuuden arvioinnin (LuTU)-sisävedet ja rannat-työryhmä

Työryhmän puolesta pj. Antti Lammi, Pohjois-Savon ELY-keskus

2. Strategian lähtökohdat

Sisävesien osalta BD- strategialuonnoksessa ja sen eri osioiden tavoitteissa VDP-seurannassa mukana olevien vesimuodostumien tila ja niiden parantaminen korostuu, jolloin pääosa vesistöistä ja monet arvokkaat vesiluontotyypit jäisivät strategian ulkopuolelle. Suomessa on vesienhoidon 3. kaudella on yhteensä 6875 pintavesimuodostumaa, järvi- ja jokimuodostumia on 4639, jokimuodostumia 1960 ja rannikkomuodostumia 276. Vesienhoitosuunnitelmat eivät siis kata kuin pienen osan vesistöistä.

VPD-seurannassa alle 10 ha lammet eivät ole mukana, ja 10-50 ha kokoisetkin ovat selvästi aliedustettuja, pääasiallisesti seurataan yli 50 hehtaaria suurempia, suuria tai keskikokoisia järviä. Virtavesistä vain lähinnä valuma-alueeltaan yli 100 km² kokoisia vesistöjä seurataan, jolloin norot ja valtaosa puroistakaan eivät ole VPD:n mukaisen seurannan ja vesienhoidon piirissä. Sama koskee usein monimuotoisuudeltaan rikkaita muitakin pienvesiä, kuten lähteikköjä, lammikoita, matalia rantavesiä ja lahtia, rantojen ja jokivarsien tulvametsiä, -kosteikkoja ja -niittyjä. Tietopuute kyseisten luontotyyppien tilasta ja lajistosta on suuri. Strategian näkökulmaa tulee laajentaa koskemaan kaikenlaisia ja -kokoisia sisävesiä, joten lisäsimme ne lausuntomme eri osiin.

VPD-seuranta ja vesienhoito eivät tähtää luonnon monimuotoisuuden mittaamiseen ja luontokadon vähentämiseen, vaan yleisemmin vesien tilan parantamiseen ja seuranta painottuu vahvasti vedenlaadun seurantaan. Rajallisella osalla vesimuodostumia vedenlaadun seuranta täydennetään biologisella seurannalla, kuten kasviplanktonin, hyvin rajallisesti myös vesikasvillisuuden, pinnoilla elävien piilevien, kalaston tai pohjaeläimistön seurannalla vesien ekologisen tilan arvioimiseksi. Virtavesien osalta VDP-seuranta pitää sisällään biologisen seurannan muita vesistöjä hieman paremmin. Kerättyjä biologisia aineistoja on hyödynnetty lähinnä vain ekologisen tilan luokittelussa, eikä käytetyillä menetelmillä kyetä kunnolla arvioimaan sisävesien ja rantojen biodiversiteetin tilaa.

Kun edellisellä strategiakaudella epäonnistuttiin, ja luonnon hyvää tilaa ei saavutettu v. 2019 mennessä, ei ko. tasoa voida pitää riittävänä minimimitavoitteena, kuten strategiassa on nyt linjattu. Hämmennystä herättää miksi sekä 2030 ja 2035 esiintyvät tavoitevuotena vaihtelevasti strategian tarkemmissa tavoitteissa, joten asiaa pitäisi avata ja mahdollisia virheitä korjata tavoitevuosien osalta.

3.1 ja 3.2 Strategian tavoitteet - Pää tavoite ja tarkemmat tavoitteet

Tavoitteisiin liittyviä käsitteitä tulisi selventää. Strategian tavoitteena on luontokadon pysäyttäminen, mutta samalla todetaan, että kaikkien luontotyyppien uhanalaistumiskehitystä ei ole mahdollista pysäyttää. Miten luontokato voidaan pysäyttää, jos uhanalaisten luontotyyppien ja lajien katoamista tai heikentymistä ei kyetä lopettamaan 2035 mennessä? Vähintään pienialaisimpien uhanalaisten luontotyyppien ja lajiesiintyminen osalta tavoitteiden pitäisi olla esitettyä korkeammalla, ja uhanalaisten lajien ja luontotyyppien väheneminen ja heikentyminen tulisi estää kaikin keinoin pääosalla esiintymistä.

Strategiassa luontokadon katsotaan pysähtyvän, kun ”elinympäristöjen rakenne ja toiminta kehittyvät keskimäärin selkeästi positiiviseen suuntaan, osalla lajeista ja luontotyypeistä on paranevaa kehitystä ja yhteensä paranevaa kehitystä vähintään yhtä paljon kuin heikkenevää. ”

”Nykyiset uhanalaiset lajit ja luontotyypit eivät uhanalaistu ainakaan enempää eikä uusia ilmaannu listalle ainakaan enempää kuin niitä sieltä suojelutoimien seurauksena poistuu.”

Tiedon lisääntyminen saattaa poistaa lajeja ja luontotyyppijä uhanalaisten listalta. Se ei kuitenkaan tarkoita välttämättä sitä, että lajin tai luontotyypin tila on parantunut. On epäselvää, miten tämä otetaan huomioon tavoitteen saavuttamisen arvioinnissa.

On hämmentävää, että työkaluille on pääsääntöisesti asetettu myöhempi tavoitevuosi kuin itse tavoitteiden saavuttamiselle. Tavoitteidenasettelussa ja aikataulutuksessa lainsäädäntö ja muut mahdollistavat välineet, kuten kaavoitus, kuntien ja muiden viranomaistoiminta jne. tulee saada ensin kuntoon (juurisyyhin vaikuttamisen tavoitevuosi aiemmaksi esim. taulukoissa), jotta luontokato voitaisiin pysäyttää 2035 mennessä.

Hyvää on, että suojelua, hoitoa ja ennallistamista kohdennetaan monimuotoisesti arvokkaimmille luontotyypeille ja valuma-alueille.

Lajien elpyminen elinympäristöjen ennallistamisen seurauksena on usein hyvin hidasta tai olematonta. Saattaa olla, ettei elpymistä tapahdu vuoteen 2035 mennessä, elpyminen on epävarmaa tai se jää kokonaan toteutumatta mm. kadonneiden paikallispopulaatioiden suuren määrän ja elinympäristöjen heikon kytkeytyneisyyden takia.

3.3 Strategian tavoitteet - Luonnon tilan tavoitteet

T1 Uhanalaistumisen pysäyttäminen ja T2 lajiyhteisöjen elpyminen

Luonnon monimuotoisuuden heikentymisen pysäyttäminen vaatisi, että heikentyvien luontotyyppien määrä vähenisi huomattavasti nykyisestä (yli puolet luontotyypeistä)

ja luontotyyppien uhanalaistumisen osalta strategian tavoitteena on, että *kehitystrendiltään paranevia luontotyyppinä on vähintään yhtä paljon kuin heikkeneviä*. Tavoite ei ole kovin kunnianhimoinen eikä tuo suurtakaan parannusta luontokatoa ajatellen.

Strategialuonnoksessa jää epäselväksi, ovatko kaikki elinympäristöjen päätyypit (metsät, suot, vedet jne.) samalla viivalla kilpaillen toistensa kesken minimitavoitteiden asettelussa, jolloin esimerkiksi pelkästään metsäluontotyyppien positiivinen kehitys riittäisi ja vaikkapa vesiluontotyyppien tila saisi kokonaisuudessaan heiketä. Vai katsotaanko tilanne pääelinympäristöittäin, jolloin paranevia luontotyyppinä tulisi olla vähintään puolet kaikista vesiluontotyypeistä jne. Samoin tavoitteidenasettelun maantieteellinen jako pitäisi ottaa huomioon, esimerkiksi luonnontilaisten lähteikköjen tilan kehitystä Pohjois-Suomen ja Etelä-Suomen osalta pitäisi tarkastella vähintään em. tasolla, mieluiten esim. maakunnallisesti, ei pelkästään valtakunnallisesti.

Puutteellisesti tunnetut lajit ja -luontotyypit tulisi ottaa mukaan strategiaan ja suunnitella keinoja ja mahdollisuuksia tietopuutteen paikkaamiseen. Näin toimien niiden arviointi sekä uhanalaisten lajien ja luontotyyppien tunnistaminen onnistuisi ja voitaisiin tarttua toimeen niiden tilan parantamisessa. Vesi- ja rantaluontotyyppien ja niissä elävien selkärangattomien lajien osalta tietopuute on erityisen laajamittainen. Vesikasvillisuus ja sen tilan kartoitukset ovat kuuluneet rantavyöhykkeiden biologiseen seurantaan pohjaeläimiä useammin.

Täydennyksiä ja korjausehdotuksia tekstiin:

T3 Elinympäristöjen laadun parantaminen

• 3.3.3. Elinympäristöjen laadun parantaminen (Taloukskäytössä olevat, ei suojellut alueet tarkastelussa)

”Sisävesien tavoite on vesienhoidon mukaisesti kaikkien pintavesien vähintään hyvä ekologinen tila ja tilan heikkenemisen estäminen. Tavoitteen saavuttaminen edellyttää, että sisävesien ja niiden valuma-alueiden käytön kestävyys paranee huomattavasti nykyisestä vesienhoitosuunnitelmissa esitettyjen toimenpiteiden mukaisesti.

Keskeistä on parantaa kokonaisten valuma-alueiden tilaa suunnitelmallisesti ja hyödyntää esimerkiksi soita ja muita kosteikkoja ravinteiden ja kiintoaineksen sidonnassa.

Vaikuttavimmat sisävesien tilaan vaikuttavat toimet liittyvät ~~maa- ja metsätalouteen~~, **maa- ja metsätalouden vaikutusten pienentämiseen** sekä kaavoitukseen ja energiantuotantoon.”

• Tavoitteet: T3 (sivu 23)

”Taloukskäytön piirissä olevia (suojelemattomia) elinympäristöjä tulee käsitellä, hoitaa, **ennallistaa (lisäys)** ja käyttää siten että... ” **Taloukskäytössä olevien metsäisten ja muiden maaekosysteemien elinympäristöjen luonnon monimuotoisuutta tukeva hoito vähentää samalla vesistövaikutuksia ja ylläpitää metsäalueilla sijaitsevan vesiluonnon monimuotoisuutta.**

Kommentti: tavoitevuosi mainittava esim. tilan heikkenemisen pysäyttäminen 2030 ja hyvän ekologisen tilan saavuttaminen 2035 mennessä.

- **Tavoitteet T3.4.** ”Sisävesien vähintään hyvä ekologinen tila saavutetaan ja tilan heikkeneminen estetään **vesienhoidon piiriin kuuluvien vesistöjen lisäksi muissakin vesistöissä, etenkin erilaisissa arvokkaissa pienvesissä ja rannoilla, muun muassa ennallistamalla vesistöjen valuma-alueen soita, kosteikkoja ja metsiä sekä vesiluontotyyppejä kunnostamalla/ennallistamalla.**

Tavoitevuosi puuttuu, muissa mainittu?

Metsien osalta strategialuonnos ohjeistaa jättämään enemmän lahoppua metsäluonnon laadun parantamiseksi. Huomautamme, että metsäisillä valuma-alueilla etenkin virtavesien varrella syntyy luontaisestikin lahoppuutihentymiä. Olisikin tärkeää yhdentää metsä- ja virtavesiluontotyyppien laadullinen parantaminen ja ennallistamistoimet jättämällä erityisesti virtavesien reunusmetsiin lahoppua. Tämä sekä lisää monimuotoisuutta molemmissa luontotyypeissä että vähentää hajakuormitusta. Strategiassa olisi kaiken kaikkiaan hyvä korostaa paremmin, että luonnonmukaisempi rantametsien käsittely palvelee biodiversiteetin parantamisen ohella myös metsäluontotyyppien kytkeytyneisyyttä ja hajakuormituksen vähentämistavoitteita.

3.3.4. Ekosysteemien toiminnan turvaaminen ja parantaminen

” Suot tuottavat erittäin merkittäviä hiilen varastointiin ja sekä vesien pidättämiseen ja suodattamiseen liittyviä palveluja. Soiden potentiaali **hiilen** ja ravinteiden sidonnassa tulee hyödyntää huomattavasti nykyistä enemmän mm. **etenkin paksuturpeisten soiden ennallistamisella, valuma-aluekohtaisella suunnittelulla sekä** johtamalla ympäröivien alueiden kuivatusvesiä ojittamattomille ja ennallistetuille soille.”

tavoitteet T 4.6. ”Sisävesien, myös **ranta- ja pienvesiluontotyyppien ja niiden** valuma-alueiden hydrologinen ja ekologinen toiminnallisuus paranee.”

3.4 Suojelu ja ennallistaminen

3.4.1. Suojelu

Lisäys sivulle 39:

” Sisävesien lisäsuojelun tarve kohdistuu erityisesti Etelä-Suomen uhanalaisimpiin järvi-, lampi- ja virtavesityyppeihin, **pienvesiin, rannoille ja uhanalaisen lajiston kannalta merkittävimpiin kohteisiin.** Suojelua tarvitaan myös rantavyöhykkeillä ja lähivaluma-alueilla. **Sisävesien suojelussa aluesuojelu ei yleensä ole ensisijainen suojelukeino, vaan valuma-alueelta tulevan vesistökuormituksen vähentäminen ja luontaisen hydrologian palauttaminen.** Suojelua tulee kohdentaa valuma-aluekohtaisesti vesistöihin rajautuville arvokkaille metsä-, kosteikko-, suo – ja

ranta-alueille sisävesiluontotyyppien suojelua samalla edistäen. Uhanalaisten vesilajien usein pienialaisilla esiintymillä myös itse vesialueen suojelu saattaa olla tarpeen.”

OECM-alueet

Sivu 40 toiseen kappaleeseen kommentti: **selkeä puute on se, että pienvesien suojavyöhykkeiden osalta metsälain nykytulkinta ei yleisesti turvaa tekstissä mainittuja metsälain erityisesti tärkeitä vesielinympäristöjä, vaan ne jäävät lain suojan ulkopuolelle.**

”Sekä Itämeren että sisävesien tila riippuu ensisijaisesti niiden valuma-alueiden maankäytöstä. Siksi laajojen vesialueiden suojelu ei yksin ole kustannustehokasta ilman valuma-alueilta tulevien paineiden vähentämistä. Suojelun tukialueiden verkostoa ~~voidaan~~ **tulee** kehittää myös valuma-aluekohtaisesti, jolloin niillä voitaisiin tavoitella myös Itämeren **rannikko- ja sisävesien ja rantaluontotyyppien** tilan parantamista. ...”

Tavoite T7.7. Sisävedet ja rannat

”Suojellaan erityisesti Etelä-Suomen uhanalaisimpia järvi- lampi-, virtavesi- ja **erilaisia pienvesiluontotyyppjä** sekä uhanalaisten lajien esiintymiä. Suojelua lisätään myös arvokkaiden sisävesiluontotyyppien rantavyöhykkeillä ja suunnitellaan ja toteutetaan yhdessä **niiden** lähivaluma-alueiden **arvokkaiden metsä-, kosteikko- ja suoalueiden suojelun kanssa, mikä parantaa vesistöjen tilaa.**”

3.4.2. Ennallistaminen ja hoito

Sivun 42 alalaita: ”Vesielinympäristöjen hoito ja ennallistaminen koskee erityisesti ~~vesien laadun~~ **vesien biologisen, hydro-morfologisen ja ekologisen tilan parantamista**, jolloin keskeisiä ovat laajat valuma-aluekohtaiset toimenpiteet. **Ennallistamiskohteiden valinnassa priorisoidaan ennallistettavaksi suunniteltujen tai ennallistettujen metsä- ja suoluontotyyppikohteiden kanssa samoilla valuma-alueilla sijaitsevia arvokkaita virtavesi- ja muita vesiluontotyyppjä.** Itämeren ja vesien tilan parantamiseksi tulee toimeenpanna vesien- ja merenhoidon toimenpideohjelmien 2022–27 toimenpiteet. Myös muut Itämereen kohdistuvat paineet tulee huomioida mm. merenhoidon toimenpideohjelman mukaisesti.”

Lisäys:

Tavoite T8.5.”Sisävedet ja rannat: Laajoja valuma-aluekohtaisia toimenpiteitä toimeenpannaan vesien ~~laadun~~ **ekologisen tilan** parantamiseksi vuoteen 2030 mennessä ja erityistä huomiota kiinnitetään hyvää huonommassa ekologisessa tilassa oleviin vesimuodostumiin sekä lajistoltaan ja luontotyypeiltään uhanalaisiksi arvioituihin sisävesimuodostumiin sekä avoimiin umpeen kasvaviin rantaluontotyyppihin. Tulvaisia luontotyyppjä palautetaan vesistöjen varsille ja virtavesiekosysteemejä ennallistetaan vesienhoitosuunnitelmissa tunnistetuissa kohteissa **sekä niiden ulkopuolelle jäävissä pienemmissä virtavesissä. Pienissä virtavesissä patojen purku on tärkeä ja kustannustehokas uhanalaisten kalojen, raakun sekä muiden virtavesieliöiden suojelun edistämiskeino.**

Kommentti: Vesien kunnostusta tehdään paljon myös muutenkin kuin Helmi-ohjelmassa, joka on ainoa mikä mainitaan tekstissä. Helmi-ohjelman tavoitteet kattavat vain 1-2 % kunnostusta vaativista pienvesistä (vs. YK:n biodiversiteettikokouksen asettama 30 % ennallistamistavoite). Myös mm. vesiensuojelun tehostamisohjelmassa kunnostetaan vesistökohteita.